

Αραβικές επιδρομές εναντίον της Κύπρου

Σχεδιασμός διδακτικής πρότασης:
Μαρία Παπαλεοντίου, Φιλολόγος

Διδακτικό πλαίσιο

- **Μάθημα:** Ιστορία της Κύπρου
- **Κεφάλαιο:** Οι αραβικές επιδρομές εναντίον της Κύπρου (σχολικό εγχειρίδιο: *Ιστορία της Κύπρου - Βυζαντινή περίοδος*, ΥΑΠ, Λευκωσία 1996, σ. 26-38 και σ. 45)
- **Τάξη:** Β΄ Λυκείου
- **Περίοδοι διδασκαλίας:** 2
- **Οργάνωση τάξης:** ενιαία – ομαδοσυνεργατική
- **Μεθοδολογία διδασκαλίας:** διαλογική, διερευνητική - συνεργατική.

Διδακτικοί στόχοι

Οι μαθητές:

- να επισημαίνουν τα αίτια των αραβικών επιδρομών στην Κύπρο, συσχετίζοντάς τα με τους παράγοντες που ανέκαθεν καθόριζαν την ιστορική τύχη του νησιού.
- να αναφέρουν τα βασικά ιστορικά γεγονότα που σχετίζονται με το θέμα.
- να διερευνήσουν συνεργαζόμενοι τις συνέπειες των επιδρομών στους διάφορους τομείς και να εκτιμήσουν το αναλλοίωτο της φυσιογνωμίας του τόπου.
- να αξιοποιούν το σχολικό εγχειρίδιο και άλλο συμπληρωματικό υλικό αντλώντας πληροφορίες από πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές.

Κύρια σημεία ύλης

- Αίτια αραβικών επιδρομών
- Βασικά ιστορικά γεγονότα
- Συνέπειες επιδρομών

Ιστορικοί όροι

- Επιδρομές
- Μετοικεσία
- Καθεστώς συγκυριαρχίας (condominium)

Πορεία διδασκαλίας

Δημιουργία κλίματος δεκτικότητας – Αφόρμηση

- Σύνδεση με την προηγούμενη περίοδο της Βυζαντινής Ιστορίας της Κύπρου (Πρωτοχριστιανική περίοδος: Η Κύπρος «θέμα» του Βυζαντίου, αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Κύπρου, οικονομική ευμάρεια και πολιτιστική άνθηση).
- Τοποθέτηση του νέου θέματος (Β΄ περίοδος της Βυζαντινής Ιστορίας της Κύπρου – Περίοδος Αραβικών Επιδρομών, 7ος – 10ος αι. μ.Χ.) και καθορισμός των κύριων σημείων ύλης που θα εξεταστούν στη συνέχεια (αίτια, βασικά ιστορικά γεγονότα και συνέπειες αραβικών επιδρομών).

Εισαγωγική παρουσίαση

- Σχολιασμός του όρου *επιδρομές* και διάκρισή του από συγγενείς σημασιολογικά λέξεις.
- Εισαγωγική παρουσίαση από τον εκπαιδευτικό σχετικά με τους Άραβες, ο οποίος παράλληλα ανακαλεί την προϋπάρχουσα γνώση, καθώς οι μαθητές έχουν διδαχθεί σχετικό κεφάλαιο και στην Ε΄ Δημοτικού και στη Β΄ Γυμνασίου. Η αφήγηση /συζήτηση μπορεί να περιστραφεί γύρω από τα ακόλουθα σημεία:
  - Μια νέα ισχυρή δύναμη εμφανίζεται τον 7ο αι. στο ιστορικό προσκήνιο, οι Άραβες, οι οποίοι κινούνται απειλητικά εναντίον του Βυζαντίου.

Εισαγωγική παρουσίαση...

- Αρχικά ήταν ένας νομαδικός λαός, ο οποίος αφότου ασπάσθηκε τον μωαμεθανισμό, οργανώθηκε σε ισχυρή δύναμη, πετυχαίνοντας με τις εξορμήσεις του την επέκταση του κράτους του και την εξάπλωση της νέας θρησκείας (μελέτη ιστορικού χάρτη που δείχνει την ακμή του αραβικού κράτους - βιβλίο σ. 27).
- Παρόλο που το πέρασμά τους από την Κύπρο έφερε μόνο την καταστροφή (με εξαίρεση το τέμενος της Χαλά Σουλτάν – βιβλίο σ. 28), οι Άραβες γενικά έχουν να παρουσιάσουν ωραία δείγματα πολιτισμού σε διάφορους τομείς:

Εισαγωγική παρουσίαση...

- ❖ Πολιτισμός Αράβων: π.χ. στις επιστήμες των Μαθηματικών, της Αστρονομίας, της Χημείας, της Ιατρικής (αραβικής προέλευσης οι λέξεις *άλγεβρα*, *χημεία*, *ζενίθ*, *ναδίρ*), στην Τέχνη (περίφημα ιερά τεμένη και ανάκτορα, όπως της Αλάμπρας στη Γρανάδα, εξαίσια διακοσμητικά αραβουργήματα), στη Λογοτεχνία («Παραμύθια της Χαλιμάς» ή «Χίλιες και μια νύχτες») κ.ά.
- Εκμαίευση υποθέσεων από τους μαθητές για τα πιθανά αίτια των αραβικών επιδρομών στην Κύπρο, και γενίκευση για την ιστορική μοίρα του νησιού που αποτελούσε ανέκαθεν «μήλον της έριδος» λόγω της στρατηγικής σημασίας της γεωγραφικής της θέσης.

Διερεύνηση - επεξεργασία νέου θέματος

- Διερεύνηση της νέας διδακτικής ενότητας με την ενεργητική συμμετοχή και συνεργασία των μαθητών, οι οποίοι μελετούν και αξιοποιούν τις πηγές του σχολικού εγχειριδίου, καθώς και επιπρόσθετο υλικό εάν τούτο είναι εφικτό.
- Επισήμανση των βασικών στοιχείων του μαθήματος (αίτια – βασικά γεγονότα - συνέπειες αραβικών επιδρομών) με τη βοήθεια φύλλου εργασίας και την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού.
- Ανακοίνωση πορισμάτων από τους μαθητές και συμπλήρωση κύριων σημείων από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος τα αναγράφει στον πίνακα ή τα προβάλλει σε διαφάνεια. Παράλληλα, καταγράφονται από όλους τους μαθητές.

Φύλλο εργασίας

Οι αραβικές επιδρομές εναντίον της Κύπρου

(μέσα του 7ου - μέσα του 10ου αιώνα μ.Χ.)

■ I. Αίτια αραβικών επιδρομών

(πληροφορίες: χάρτης σ. 27 και πηγή Γ', σ. 29)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

II. Βασικά γεγονότα

(πληροφορίες: διάγραμμα σ.26, πηγές Α' και Β' σ. 29, πηγές σ. 34, 36)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Φύλλο εργασίας...

■ Μετοικεσία Κυπρίων

(πληροφορίες: κείμενο σ. 30, 31, 33, εικόνα σ. 31, χάρτες σ. 32, πηγή Α' σ. 37)

Τι είναι	
Πού έγινε	
Πότε και από ποιον	
Γιατί	
Διάρκεια	

Φύλλο εργασίας...

III. Συνέπειες επιδρομών

(πληροφορίες: κείμενο σ. 36 και πηγή Β', σ. 37)

οικονομικές	
κοινωνικές	
πολιτιστικές	

Τι συμπεράσματα αντλούμε για τη θρησκευτική και εθνική φυσιογνωμία της Κύπρου από την πηγή Β' της σ. 29, από την πηγή Γ' της σ. 38 και από το διάγραμμα της σ. 26;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Διαγραμματική παρουσίαση κύριων σημείων

I. Αίτια αραβικών επιδρομών

- Η γεωγραφική θέση της Κύπρου
- Ο ανταγωνισμός των υπερδυνάμεων της εποχής (Βυζαντινών - Αράβων)
- Η επιθυμία των Αράβων για εξασφάλιση του νησιού ως βάσης ανεφοδιασμού και ορμητηρίου κατά του Βυζαντίου.
- Η προτροπή του Κορανίου για εξάπλωση του μωαμεθανισμού "δια πυρός και σιδήρου" - ιερός πόλεμος (jihad).

II. Βασικά ιστορικά γεγονότα

- Ληλασία, καταστροφή πόλεων και μνημείων
- Αιχμαλωσία πολλών Κυπρίων
- Καταβολή φόρων στους Άραβες
- Τήρηση ουδετερότητας από Κυπρίους
- Μετακίνηση κατοίκων προς το εσωτερικό
- Καθεστώς συγκυριαρχίας Βυζαντινών – Αράβων (τήρηση ουδετερότητας)
- Μετοικεσία Κυπρίων στην Αρτάκη
- Τερματισμός επιδρομών - απελευθέρωση νησιού και προσάρτησή του στη βυζαντινή αυτοκρατορία.

Μετοικεσία Κυπρίων

Τι είναι	εγκατάσταση πληθυσμού σε άλλη περιοχή (< μετά + οίκος)
Πού έγινε	στην Αρτάκη (Νέα Ιουστινιανή) της Προποντίδας
Πότε - από ποιον	κατά το 691 μ.Χ. με απόφαση του Ιουστινιανού Β΄ του Ρινότμητου
Γιατί	για θωράκιση και τροφοδοσία της Κων/λης
Διάρκεια	μέχρι το 699 μ.Χ. - επαναπατρισμός Κυπρίων

III. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

οικονομικές	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ περιορισμός εμπορίου - κάμψη γεωργίας ⇒ πλήγμα για την οικονομική ευρωστία του τόπου
κοινωνικές	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ δημογραφικό πρόβλημα - μείωση πληθυσμού
πολιτιστικές	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ καταστροφή πόλεων και μνημείων ⇒ λεηλασία θησαυρών τέχνης ⇒ περιορισμός πνευματικής - καλλιτεχνικής ανάπτυξης

[Αλλά...]

**Αναλλοίωτη
η θρησκευτική και η εθνική
φυσιογνωμία
της Κύπρου**

Επεξεργασία βασικών όρων

- Κατά τη διάρκεια των ανακοινώσεων σχολιάζονται ιδιαίτερα οι βασικοί ιστορικοί όροι:
  - ⇒ **μετοικεσία** (προσφιλής τακτική και των Βυζαντινών και των Αράβων κατά τον 7ο αι.)
  - ⇒ **καθεστώς συγκυριαρχίας** (ένα ιδιότυπο καθεστώς, μια συνθήκη που είχε συναφθεί στα πρώτα χρόνια του Ισλάμ, και προνοούσε τήρηση ουδετερότητας από τους Κυπρίους, καθώς και καταβολή φόρων στους Άραβες και στους Βυζαντινούς. Έτσι αιτιολογείται και ο τίτλος που δόθηκε σ' αυτή την περίοδο: «Η Κύπρος μεταξύ Βυζαντινών και Αράβων» - βλ. και ερ. 10).

Εμβάθυνση: σχολιασμός - αιτιολόγηση στοιχείων - αξιολόγηση προσώπων και καταστάσεων

- Να σχολιάσουν την τήρηση ουδετερότητας από τους Κυπρίους και να την εξετάσουν μέσα στα πλαίσια της σταθερά εικονόφιλης πολιτικής που τήρησε η Κύπρος, όταν στο ίδιο διάστημα το Βυζάντιο ταλανιζόταν από την Εικονομαχία.
- Να κρίνουν την απόφαση του Ιουστινιανού Β΄ του Ρινότμητου για μετοικεσία των Κυπρίων και να τον χαρακτηρίσουν γενικότερα.
- Να αξιολογήσουν τη σημασία που είχε για την Κύπρο η απαλλαγή της από τις αραβικές επιδρομές και να προβούν σε συνολική εκτίμηση των γεγονότων. Εξ αφορμής, π.χ., του διαγράμματος της σ. 26 του βιβλίου τους και μέσα από συζήτηση εξάγεται ένα βασικό συμπέρασμα:

Εμβάθυνση...

- Να εξαγάγουν το συμπέρασμα ότι οι αραβικές επιδρομές είχαν επιδρομικό και ληστρικό χαρακτήρα, δεν ήταν συνεχείς ούτε είχαν χρονική διάρκεια, οπότε δεν μπορούμε να μιλάμε για αραβική κατοχή και επικυριαρχία. Ως εκ τούτου, σαφώς, δεν υπήρξε ουδεμία θρησκευτική και εθνική απορρόφηση.
- Να σχολιάσουν την αποσπασματικότητα και ασάφεια των γραπτών πηγών γι' αυτή την περίοδο που έχει χαρακτηριστεί ως σκοτεινή περίοδος ή ως μια συναρμολογούμενη εικόνα. Να σχολιαστεί, επίσης, η αντιφατικότητα των πηγών, καθώς για το ίδιο γεγονός έχουμε μαρτυρίες από Βυζαντινούς χρονογράφους και Άραβες ιστορικούς, και να τεθεί εξ αφορμής αυτού το ζήτημα της αξιοπιστίας των πηγών.

Επέκταση

- Προβληματισμός μαθητών και συσχέτιση των παραγόντων που ανέκαθεν επηρέαζαν την ιστορική μοίρα της Κύπρου, καθώς επίσης και παραλληλισμοί και αναγωγή στη σύγχρονη ιστορική πραγματικότητα:
  - ⇒ Ο ρόλος της Γεωγραφίας στη διαμόρφωση της Ιστορίας
  - ⇒ Ισλαμισμός και Ορθοδοξία
  - ⇒ Το αναλλοίωτο της φυσιογνωμίας της Κύπρου
  - ⇒ Ένα κατάλοιπο της μετοικεσίας: ο τίτλος του εκάστοτε Αρχιεπισκόπου της Κύπρου «Αρχιεπίσκοπος Νέας Ιουστινιανής και πάσης Κύπρου».
- Ανακεφαλαίωση κύριων σημείων του μαθήματος.

Αξιολόγηση

- Συντρέχουσα
  - Αξιολογεί την προφορική συμμετοχή των μαθητών, τη συνεργατική τους ικανότητα, τη δεξιότητα άντλησης στοιχείων από πηγές, τη συμπλήρωση των φύλλων εργασίας και το γενικότερο ενδιαφέρον για το μάθημα.
- Τελική
  - Αξιολογεί την εκτέλεση των κατ' οίκον εργασιών και την ανάληψη προαιρετικών.

Κατ' οίκον εργασίες

- Η Γεωγραφία ασκεί ισχυρή επίδραση στη διαμόρφωση της Ιστορίας. Πώς επαληθεύεται αυτή η θέση κατά την περίοδο των Αραβικών Επιδρομών; (υποχρεωτική – σ. 45, ερ. 6)
- Σχολιάστε τον τίτλο που δόθηκε στην Κυπριακή Ιστορία της περιόδου των Αραβικών Επιδρομών: "Η Κύπρος μεταξύ Βυζαντινών και Αράβων". (υποχρεωτική – σ. 45, ερ. 10)
- Παρουσίαση για το μνημείο Χαλά Σουλτάν Τεκκέ στη Λάρνακα. (προαιρετική)
- Συλλογή και παρουσίαση ακριτικών τραγουδιών και παραδόσεων στην Κύπρο. (προαιρετική – τύπου project)

Εποπτικό υλικό

Βυζαντινή Ιστορία της Κύπρου

Πρωτοβυζαντινή
Περίοδος
(4ος - 7ος αι. μ.Χ.)

Περίοδος Αραβικών
Επιδρομών
(7ος- 10ος αι.)

Κυρίως Βυζαντινή
Περίοδος
(10ος- 12ος αι.)

Περίοδος Αραβικών Επιδρομών - Η Κύπρος ανάμεσα σε δύο κόσμους

Χρονική ιστορική γραμμή

- (CD ROM: Ιστορία της νήσου Κύπρου, Άντρου Παυλίδη)

Οι Άραβες ασπάζονται τον μωαμεθανισμό

- Ο Μωάμεθ επιστρέφει στη Μέκκα μαζί με τους χαλίφες.

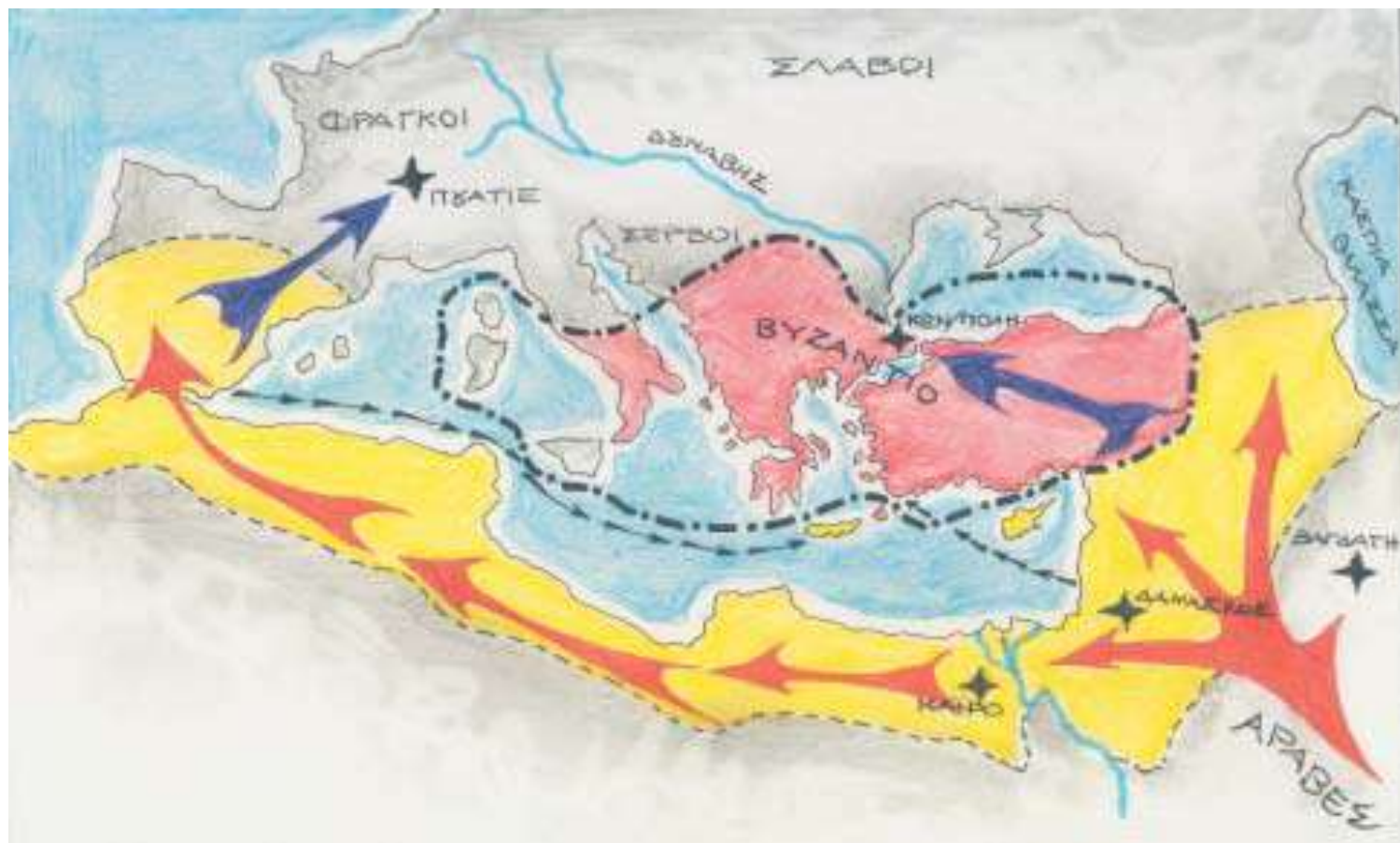

- Ο Μωάμεθ διδάσκει στους Άραβες το Κοράνι.

Η εξάπλωση του Ισλάμ μέχρι το 750

Οι εξορμήσεις των Αράβων

Η Κύπρος σε κίνδυνο...

**«Χριστέ Κύριε
βοήθητι της Κύπρου
και ρύξον τον Άβαριν
και φύλαξον την Ρωμανίαν»**

Μια φωτεινή μορφή αυτής της περιόδου

- Ο Άγιος Δημητριανός, Επίσκοπος Χύτρων (Κυθρέας), ο οποίος ηθελημένα ακολούθησε το ποίμνιό του στην αιχμαλωσία, κατά την τελευταία αραβική επιδρομή.

Υγρό πυρ: το «μυστικό όπλο» επιτυχίας των Βυζαντινών που κατατρόπωσε τους Άραβες

4.α. Βυζαντινοί εξακοντίζουν «υγρό πυρ» κατά εχθρικού πλοίου.

Μικρογραφία από βυζαντινό χειρόγραφο
(Μαδρίτη, Εθνική Βιβλιοθήκη).

Υγρό πυρ...

«Το υγρό πυρ ήταν εφεύρεση του Σύρου μηχανικού Καλλίνικου. Η παρασκευή του ήταν κρατικό μυστικό κι ακόμη δεν ξέρουμε ακριβώς από τι και πώς φτιαχόταν. Φαίνεται πως ήταν ένα εύφλεκτο μίγμα από θειάφι, πίσσα, νίτρο, φώσφορο κ.ά. Όταν αναφλεγόταν δεν έσβηνε ούτε στο νερό. Το εξακόντιζαν με μακριούς σωλήνες, τα σιφώνια, ή το πετούσαν, μέσα σε πήλινα δοχεία, με βαλλίστρες και καταπέλτες από τα πολεμικά πλοία, τους δρόμωνες.

- Άραβας πολεμιστής εφοδιασμένος με αντιπυρική στολή για προστασία από το «υγρόν πυρ».
(εφημ. *Η Καθημερινή*, 6 Αυγούστου 2000)

Σκηνή ναυμαχίας...

◀ «Κοιμβά-
ριον» ή «κοι-
μπαρέα», τύ-
πος μεσογεια-
κού ιστιοφό-
ρου σε χρήση
από τους Βε-
ζαντινούς και
τους Αραβες
επί αιώνες, με
ποικίλες μετε-
ξελίξεις και
αλλαγές. Μο-
ντέλο. Χανιά,
Ναυτικό Μουσείο Κρήτης.

Κατάλοιπα της περιόδου αυτής...

- Ο τίτλος του εκάστοτε Αρχιεπισκόπου της Κύπρου εις ανάμνησιν της μετοικεσίας Κυπρίων στην Αρτάκη (Νέα Ιουστινιανούπολη):

**Αρχιεπίσκοπος
Νέας Ιουστινιανής
και πάσης Κύπρου**

Κατάλοιπα της περιόδου αυτής...

- Το μνημείο Χαλά Σουλτάν Τεκκέ, κοντά στην Αλυκή της Λάρνακας, που κτίστηκε προς τιμήν της Ουμ Χαράμ και συνδέεται με την πρώτη αραβική επιδρομή. Είναι ιεραρχικά το τέταρτο πιο ιερό προσκύνημα των Μωαμεθανών.

Κατάλοιπα της περιόδου αυτής...

- Τα ακριτικά δημοτικά τραγούδια που μιλάνε για την πάλη του Διγενή εναντίον των Σαρατζηνών (Σαρακηνοί= Άραβες).

Ο Διγενής στην Κύπρο

- Το όνομα του Διγενή και οι θρύλοι που το συνόδευαν έχει συνδεθεί με διάφορες περιοχές της Κύπρου: Πενταδάχτυλος, Πέτρα του Ρωμιού στην Πάφο, «Κάθισμα του Διγενή» στο Πολέμι, «Παδκιά του Διγενή», δηλαδή πάτημα, μεταξύ Λεύκας και Καλοπαναγιώτη, κ.ά.

[Πηγές]

- Εφημ. *Η Καθημερινή*, ένθετο Επτά ημέρες, «Βυζάντιο και Άραβες στη Μεσόγειο», 6 Αυγούστου 2000.
- Εφημ. *Πολίτης*, Χρονικό «Αραβικές επιδρομές – Η Κύπρος του 7^{ου} αιώνα», τχ. 138, 25 Ιανουαρίου 2004.
- Ιστορία Ελληνικού Έθνους, τόμος Η, Εκδοτική Αθηνών.
- CD ROM: *Ιστορία της νήσου Κύπρου*, Άντρου Παυλίδη.